

чає мотиваційну (до мотивів пізнавальної діяльності додаються мотиви професійної діяльності), змістовну (інваріантно-варіативні знання, до яких додаються професійно-педагогічні знання) і технологічну (здатність самостійно здійснювати пізнавальну діяльність, до якої входить володіння професійно-педагогічними способами дій) сторони.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Кручинина Г.А. Дидактические основы формирования готовности будущего учителя к использованию новых информационных технологий обучения : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Г.А. Кручинина. – Н. Новгород, 1995. – 501 с.
3. Маркова А.К. Формирование мотивации учения / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
4. Олейник Р.В. Развитие познавательной самостоятельности студентов : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Р.В. Олейник. – Славянск, 1991. – 273 с.
5. Платонов К.К. О системе психологии / К.К. Платонов. – М. : Мысль, 1972. – 316 с.
6. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА, 1997. – 576 с.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Г.А.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИЙ КОМПОНЕНТ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ БАКАЛАВРІВ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Розбудова національної системи фізичного виховання, її докорінне реформування має стати основою відтворення фізичного потенціалу народу, зміцнення його здоров'я та підвищення фізичної підготовленості дітей і молоді. Світовий досвід свідчить про те, що одним з основних засобів вирішення цієї проблеми є підготовка у вищих навчальних закладах спеціалістів цього профілю.

Сьогодні галузь фізичного виховання та спорту потребує молодих кваліфікованих кадрів, які не тільки володіють сучасними знаннями, а й знають, як застосувати їх на практиці. Тому в сучасних соціально-економічних умовах проблема підвищення рівня професійної готовності майбутніх спеціалістів галузі фізичної культури і спорту, здатних творчо та активно мислити, моделювати освітньо-виховний процес, самостійно впроваджувати нові ідеї й технології навчання та виховання є дуже актуальною [1].

Мета статті – розкрити ефективність професійно-педагогічної діяльності спортивного педагога, що залежить від рівня розвитку низки компонентів, серед яких науковці виокремлюють науково-дослідницький.

Неодмінною умовою професійного становлення є залучення студентів до науково-дослідницької роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя. Діяльність спеціалістів з фізичного виховання завжди була предметом наукових досліджень багатьох науковців. Л.В. Волков, А.А. Деркач, А.А. Ісаєв, Ю.Д. Железняк визначають складність цієї діяльності її специфікою: по-перше, оздоровчими завданнями, серед яких – зміцнення здоров'я, сприяння нормальному фізичному розвитку дітей, формування правильної постави учнів, виховання звичок дотримання особистої гігієни, досягнення можливого в певному віці рівня розвитку фізичних здібностей, навчання складно-координаційних рухових дій, а також набуття теоретичних і практичних знань про фізичну культуру, виховання вольових якостей (рішучості, сміливості, витримки, наполегли-

вості та дисциплінованості) при виконанні окремих вправ або при досягненні спортивних результатів під час змагальної діяльності; по-друге, визначенням певної спеціалізації кожного учня. Безумовно, особливості діяльності педагога з фізичної культури та спорту зумовлюють ряд професійних вимог [2–4].

На думку М.С. Герцика, О.М. Вацеби [5], фахівець із фізичного виховання повинен знати й уміти застосовувати на практиці: норми раціонального режиму осіб усіх категорій; медико-біологічне обґрунтування використання засобів і методів фізичного виховання; педагогічні й медичні методи контролю за процесом фізичного виховання та фізичної підготовки; механізми розвитку фізичних якостей і формування рухових навичок; особливості проведення занять фізичною культурою з особами різного віку, статі, соціального стану, фізичного розвитку тощо; санітарно-гігієнічні вимоги щодо безпеки проведення занять фізичними вправами; вміння надати першу медичну допомогу в разі травмування; структуру і зміст управлінської діяльності в галузі фізичної культури; демонстрацію техніки виконання фізичних вправ; оперування нормативно-правовими знаннями в галузі фізичної культури; мати достатній рівень фізичної підготовленості й володіти навичками страхування.

Аналіз наукових праць свідчить, що фахівець із фізичного виховання повинен органічно поєднувати різноманітні види професійно-педагогічної діяльності для раціонального сполучення навчального процесу з виховною і спортивною роботою. А. Тіняков виокремлює такі взаємозалежні види професійно-педагогічної діяльності спортивних педагогів:

1. Перспективно-діагностична. Виявляється в підборі та психолого-педагогічному обстеженні спортсменів, обліку соціальних, культурних і сімейних факторів, оцінюванні та прогнозуванні великої кількості показників, пов'язаних з багаторічним спортивним удосконаленням. Перспективно-діагностична діяльність є постійною в часі та визначає подальші перспективи підготовки спортсменів.

2. Орієнтаційно-прогностична. Виражається в умінні визначати конкретні цілі й завдання поточного моменту педагогічного процесу, зіставляти з навчально-тренувальним процесом, прогнозувати результати конкретних дій і впливів. Основні результати виявляються в гармонійному розвитку та реалізації здібностей спортсменів.

3. Конструктивно-проектувальна. Полягає в проектуванні й реалізації освітнього середовища, системі спортивної підготовки, виховання.

4. Організаторська. Пов'язана із залученням учнів в освітній процес і стимулюванням їх активності. Засоби: залучення учнів до організації та проведення творчих вечорів, загальноклубної діяльності, наділення учнів відповідальністю за доручені завдання, вивчення особливостей і традицій спортивного колективу, його історії тощо.

5. Інформаційно-пояснювальна. Призначена для передачі учням знань, формування в них сучасних, світоглядних морально-естетичних ідей.

6. Комунікативно-стимулювальна. Включає моральну культуру, особисту привабливість, вміння встановлювати й підтримувати доброзичливі стосунки з учнями, вміння спонукати їх до діяльності.

7. Аналітико-оцінна діяльність. Включає аналіз процесу навчання та виховання в усіх аспектах, порівняння досягнутих результатів із цілями й завданнями, зіставлення своєї роботи з досвідом колег.

8. Дослідницько-творча діяльність. Включає творчий підхід до всіх питань професійної діяльності, самоосвіти, осмислення, а також творчий розвиток освітнього процесу в навчальному закладі та у спортивному тренуванні [6].

Ефективність професійно-педагогічної діяльності спортивного педагога залежить від багатьох факторів, насамперед, від розвитку низки компонентів, до яких науковці [2–4] відносять такі.

Перцептивний компонент включає педагогічну спостережливість, що дає змогу проникати у внутрішній світ вихованця, розуміти його переживання й стани, бачити тенденції зміни його особистості, помічати позитивні якості й максимально використовувати їх у процесі виховання, виявляти його інтереси й прихильності до найбільш авторитетних для нього осіб і використовувати їхній вплив у педагогічному процесі. Педагогічно спрямована увага дає змогу відбирати факти, значущі для роботи з юними спортсменами, за кожним вчинком і дією учня бачити педагогічну ситуацію, що потребує ретельного аналізу. Розподілена увага дає можливість не випускати з поля зору групу в цілому й кожного вихованця окремо, сполучити фронтальну роботу з індивідуальною.

Конструктивний компонент зумовлений здібностями успішного проектування й формування окремої особистості та всього колективу. Завдяки їм спортивний педагог здатний передбачати результати своєї діяльності, прогнозувати поведінку вихованця в педагогічних ситуаціях. Цьому сприяє педагогічно спрямована увага й педагогічне мислення. Конструктивні здібності допомагають аналізувати педагогічну ситуацію й вибирати єдиний правильний у кожному випадку засіб впливу на особистість і колектив.

Дидактичний компонент – це здібності найбільш доступно передавати матеріал, що викладається, відповідним чином конструюючи його й адаптуючи до особливостей особистості кожного учня, стимулювати їхню самостійну думку, мобілізувати увагу, переборювати розслабленість, млявість і апатію на заняттях. Ці здібності допомагають постійно вдосконалювати методи передачі знань вихованцям, проводити заняття творчо.

Експресивний компонент виявляється в найбільш ефективному з педагогічної точки зору вираженні своїх думок, знань, переконань, почуттів за допомогою мови, міміки й пантоміми. Мова фахівця фізичного виховання та спорту завжди повинна відрізнятися внутрішньою силою, переконаністю. Велике значення мають культура мови, гарна дикція, емоційна, але чітка побудова фраз, відсутність стилістичних і граматичних помилок, уміння говорити експромтом. Жести й міміка поживляють мову, роблять її більш образною, емоційно насиченою. Необхідно урізноманітнювати свою мову гумором, жартом, доброзичливою іронією.

Комунікативний компонент – це здібності встановлювати з вихованцями найбільш сприятливі відносини. Про комунікативність вчителя або тренера яскраво свідчать його педагогічний такт, уміння уникати конфліктів як з дітьми, так і серед них. Комунікативні здібності виявляються в спілкуванні не тільки зі школярами, а й з усіма, хто може бути залучений до виховної роботи з дитячими спортивними колективами.

Організаторський компонент включає в себе здібності вчителя або тренера організувати життя й побут юних спортсменів, їхнє навчання, працю, відпо-

чинок; діловитість при проведенні всіляких заходів, встановленні внутрішніх ділових колективних зв'язків і відносин; здатність оцінювати обстановку, приймати рішення й домагатися їхнього виконання. Організаторські здібності залежать від комплексу особистісних якостей педагога (швидкості й гнучкості мислення, рішучості, витримки, вимогливості, наполегливості, почуття відповідальності за виховання підлітків тощо).

Гностичний, або науково-дослідницький, компонент (здібності до наукових досліджень, узагальнення свого досвіду, постійна самоосвіта) необхідний фахівцю з фізичного виховання і спорту для постійного вдосконалення в галузі психології й педагогіки, впровадження у свою діяльність науково-дослідних методів роботи [2–4].

Неодмінною умовою вирішення цієї проблеми є широке залучення студентів вищих навчальних закладів до науково-дослідницької роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя [7].

Організації студентської науково-дослідницької роботи у вищих педагогічних навчальних закладах присвячені праці І. Андріаді, В. Андрущенко, Я. Болюбаша, А. Брушлинського, С. Гессена, В. Кременя, С. Нікітіна, А. Погрібного. Проблему інтеграції науки і практики в підготовці вчителя розглядають у своїх працях О. Адаменко, В. Богуславський, А. Карпов, В. Мадзігон, Н. Ничкало, Л. Паламар, Є. Хриков та ін. Окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності розглядають у своїх дослідженнях В. Борисов, І. Каташинська, А. Лушнікова, К. Макагон, Л. Макарова, М. Севастюк, Р. Скульський, Г. Шишкін, Н. Яковлев та ін.

Аналіз досвіду вищих навчальних закладів України дає змогу зробити висновок, що система організації науково-дослідницької роботи студентів має бути побудована з урахуванням таких принципів: залучення студентів до науково-дослідницької роботи має бути безперервним, починаючи з першого й закінчуючи останнім курсом навчання; система науково-дослідницької роботи у вищому закладі освіти має включати як творчу підготовку всіх студентів, що здійснюється у навчальному процесі, так і науково-дослідницьку роботу, що здійснюється у позанавчальний час найбільш здібними та підготовленими студентами; тематика наукових досліджень студентів повинна мати тісний зв'язок з науковою тематикою кафедри, лабораторії, викладачів та наукових співробітників вищого закладу освіти; планування науково-дослідницької роботи у вищому закладі освіти повинно мати комплексний характер, що передбачає залучення всіх кафедр, наукових підрозділів вищого навчального закладу, взаємозв'язок і взаємодоповнення всіх форм організації науково-дослідницької роботи студентів [8].

Для НДДС вищих навчальних закладів характерними є єдність цілей і напрямів навчальної, наукової й виховної роботи, тісна взаємодія всіх форм і методів наукової роботи студентів, що реалізуються в навчальному процесі та позанавчальний час. Це забезпечує їх участь у науковій діяльності протягом усього періоду навчання, тісно пов'язану як із науково-дослідницькою діяльністю, що проводиться підрозділами ВНЗ, так і з громадською діяльністю.

Зміст та структура НДДС забезпечує послідовність її засобів і форм відповідно до логіки та послідовності навчального процесу, що зумовлює спадкоємність її методів і форм від курсу до курсу, від кафедри до кафедри, від однієї дис-

ципліни до іншої, від одних видів занять до інших, поступове зростання обсягу та складності набутих студентами знань, умінь, навичок у процесі виконання ними наукової роботи. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких основних завдань: формування наукового світогляду, оволодіння методологією й методами наукового дослідження; надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань; прищеплення студентам навичок самостійної науково-дослідницької діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосувати теоретичні знання у своїй практичній роботі, залучення найздібніших студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки та практики; необхідність постійного оновлення й удосконалення своїх знань; розширення теоретичного кругозору та наукової ерудиції майбутнього фахівця; створення й розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у стінах вищого навчального закладу резерву вчених, дослідників, викладачів [7].

Підготовка студентів у ВНЗ передбачає створення освітньо-виховного середовища, яке сприятиме формуванню фахівця, здатного не лише професійно виконувати свої обов'язки та функції, а й здатного до творчої праці, генерування, втілення власних ідей і задумів. Навчально-виховний процес ВНЗ базується на ідеї інтеграції навчання, науки й виробництва, тобто організація та здійснення науково-дослідницької роботи студентів є важливою складовою їх професійного становлення. Її провідними функціями є вдосконалення навчального процесу та відображення сучасних наукових досягнень у навчальній діяльності вищої школи; розвиток у майбутнього фахівця мислення, умінь спостерігати, аналізувати, навичок самостійної творчої дослідницької роботи; розвиток інтересу до науки в цілому, навчання. Залучення студентів до науково-дослідницької роботи сприяє розширенню їх світогляду, виявленню здібностей і обдарувань, виховує потяг до самоосвіти [9].

Висновки. Отже, розвиток науки у вищій школі не лише змінює зміст і значення навчальних дисциплін, а й підказує нові форми та методи проведення навчального процесу. Результати науково-дослідницької роботи відображаються в нових курсах, лекціях і практичних (семінарських) заняттях. Як свідчить практика, залучення до наукової роботи робить для студентів дисципліни, які вивчаються, предметними, стимулюючи їх засвоєння. Причому науково-дослідницька діяльність є органічною частиною й обов'язковою умовою успішної роботи вищих навчальних закладів. Студенти не лише отримують найновішу наукову практичну інформацію від викладачів на лекційних і семінарських заняттях, лабораторних роботах та виробничих практиках (особливо старшокурсники), а й беруть участь у наукових дослідженнях. Отже, підвищення ефективності вузівських науково-дослідницьких робіт, залучення до їх виконання студентів підвищують і якість підготовки спеціалістів вищої кваліфікації. За рахунок цього вузівська наука має можливість омолоджувати наукові кадри, оскільки приплив молодих учених здійснюється постійно. Ця особливість дає великі переваги вищій школі як з погляду розвитку самих досліджень, так і з підготовки наукових кадрів. Тому специфіка роботи вищих навчальних закладів потребує не простого, а органічного поєднання навчально-виховної й науково-дослідницької роботи викладачів, аспірантів і студентів. Типовими в цій галузі є

інтеграція та подальша спеціалізація наукової діяльності, прискорення темпів її розвитку. При цьому наявність кафедр і спеціальностей різних профілів і напрямів створює можливість проведення комплексних досліджень [7].

Література

1. Карченкова М. Особливості професійної діяльності фахівців фізичної культури і спорту / М. Карченкова // Спортивний вісник Придніпров'я / Дніпропетровський держ. ін-т фіз. культ. і спорту ; [гол. ред. В.Г. Савченко]. – Дніпропетровськ, 2007. – № 2–3. – 214 с.
2. Волков Л.В. Современные требования к профессиональной деятельности тренера детского и юношеского спорта / Л.В. Волков // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. ; [за ред. С.С. Єрмакова]. – Х. ; Донецьк : ХДАДМ – ДДВФВС, 2005. – № 12. – С. 33–35.
3. Деркач А.А. Педагогическое мастерство тренера / А.А. Деркач, А.А. Исаев. – М. : Физкультура и спорт, 1981. – 375 с.
4. Педагогическое физкультурно-спортивное совершенствование : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / [под ред. Ю.Д. Железняк]. – М. : Академия, 2002. – 384 с.
5. Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі “Фізичне виховання і спорт” : навч. посіб. / М.С. Герцик, О.М. Вацеба. – Л. : Українські технології, 2002. – 232 с.
6. Тіняков А. Зміст професійної діяльності вчителів спорту (тренерів) в освітніх спортивних закладах / А. Тіняков // Актуальні проблеми розвитку руху “Спорт для всіх” у контексті європейської інтеграції України : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Т., 2004. – С. 122–124.
7. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Г.С. Цехмістрова. – К. : Слово, 2003. – 240 с.
8. Спіцин Є.С. Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти / Є.С. Спіцин. – К. : Вид. Центр КНЛУ, 2003. – 120 с.
9. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / О.М. Микитюк. – Х. : ОВС. – 272 с.

ПЕТРЕНКО Н.В.

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Значне зростання обсягу завдань, що їх розв'язує Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ), суттєво змінює характер діяльності офіцерів-прикордонників. Черговим кроком у реалізації концептуальних засад розвитку прикордонного відомства, його наближення до кращих європейських зразків облаштування життєдіяльності людей є розробка відомчих стандартів культури прикордонного контролю. За сучасних умов вимоги до прикордонників у пунктах пропуску не нижчі, ніж для працівників сфери обслуговування (персоналу банківської системи, торгівлі). Піднятися до рівня кращих європейських стандартів не лише щодо оперативності здійснення прикордонного контролю, а й щодо якості обслуговування тих, хто перетинає українські кордони, – одне з пріоритетних завдань, яке постає перед Державною прикордонною службою. Для виконання цього завдання важливе значення має сформованість в офіцерів-прикордонників професійно-етичної компетентності.

Мета статті – розкрити основні критерії, показники та рівні сформованості професійно-етичної компетентності.

Незважаючи на деяку умовність, критерії є ідеальним зразком для порівняння з реальними явищами, за їх допомогою можна встановити міру відповідності, наближення до заданої моделі сформованості того чи іншого педагогічного явища. Критерії дають можливість з'ясувати, яким чином і з якими витратами можна досягти результату педагогічної дії, у нашому випадку – сформувати професійно-етичну компетентність офіцера-прикордонника. За словником ін-